

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ

αβών ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἐπισήμως τελεσθέντος ἐν Ἀθήναις μνημοσύνου κατὰ τὴν 18 Ἰανουαρίου 1922 ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ τελευταίου Πάπα τῆς Ῥώμης Βενεδίκτου ΙΕ' καὶ τῆς συζητήσεως περὶ συνεννοήσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς ἁγίας Ἐδρας, περὶ τῆς ὁποίας τόσος ἔγινε λόγος τελευταῖον, θὰ διαλάβω ἐνταῦθα περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἐλλήνων καθολικῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔξῃς.

Λαμβάνων δηλαδὴ τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ὡς ἓνα τετελεσμένον γεγονός ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ἔρχομαι νὰ ἐξετάσω ἓνα ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἐνδιαφέρον ζήτημα τῆς πατρίου ἱστορίας. Πῶς δηλ. ἓνα τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οἱ Ἕλληνες καθολικοί, ἀφοῦ ἀπέρριψε εἰς τὸ μέσον τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίας του τὰς θρησκευτικὰς του παραδόσεις, προσῆλθεν εἰς τὸν καθολικισμόν· καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι ἀποτελεῖ μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν, πῶς ὁ λαὸς αὐτός, ἀφοῦ ἔχασε μαζί μετὴν ἐκκλησιαστικὴν του παράδοσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ἐπὶ αἰῶνας, κατέληξε νὰ τὴν ἐπανεύρῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἑλληνισμόν, ἐν ᾧ διατηρεῖ ἀκόμη μέχρι σήμερον τὴν καθολικὴν του πίστιν. Εἶπα ὅτι εἶναι μοναδικὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἐπανόδου ἐλλήνων καθολικῶν εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Ἔχομεν βέβαια ἐκ τῆς ἱστορίας πολλὰ παραδείγματα λαῶν οἱ ὅποιοι μαζί μετὴν νέαν θρησκείαν ποῦ ἠσπάσθησαν ἔλαβαν καὶ νέα ἐθνικὰ ἰδεώδη· οἱ Ἀλβανοὶ λ. χ. ὅσοι ἔξ αὐτῶν ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ

εδέχθησαν τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐξελληνίσθησαν τελείως, ἀπέκτησαν δηλ. τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν ἑλλήνων, ἐμπνέονται δηλ. ἀπὸ τὰ αὐτὰ ἰδεώδη μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἔχουσι τὰς αὐτὰς τάσεις καὶ σκοπούς. Οἱ Κρητικοί, κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς μεγαλονήσου, ὅσοι προσῆλθαν εἰς τὸν ἰσλαμισμόν, ἀπέκτησαν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν ὀθωμανικὴν, ὡς Τουρκοκρητικοὶ διακρινόμενοι διὰ τὸν φανατισμὸν μὲ τὸν ὅποιον κατεπίεσαν καὶ τὴν θηριωδίαν τὴν ὁποίαν ἐπέδειξαν εἰς ὅλους τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν ἑλλήνων Κρητῶν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους των. Κάνεις ὅμως δὲν ἐπανῆλθεν ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν ἑλληνισμόν, κάνεις Τουρκοκρητικὸς δὲν ἔγινε πάλιν Ἕλλην. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ζήτημα τῶν ἑλλήνων καθολικῶν.

Εἰς ἑνδεκα μόνον χιλιάδας συνεποσοῦντο πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἀρχομένης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 οἱ Ἕλληνες τοῦ καθολικοῦ δόγματος ἐκ τῶν νήσων Σύρου, Τήνου, Νάξου καὶ Θήρας· τούτων δὲ ὁ ἀριθμὸς σήμερον, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τῆς ἑπτανήσου, Ζακύνθου, Λευκάδος, Κεφαλληνίας, Κερκύρας, μαζὶ μὲ τοὺς ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μόλις ἀνεβαίνει εἰς τὰς δεκαπέντε χιλιάδας. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἐθνολογικὴ κατάστασις τῶν καθολικῶν τούτων; Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν ἄλλοι μὲν ἐξελάμβανον αὐτοὺς γενικῶς ὡς φράγκους τὴν καταγωγὴν καὶ καθολικοὺς τὸ θρήσκευμα, ἀπογόνους τῶν ἀπὸ 4^{ης} σταυροφορίας καταλαβόντων τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ νήσους κατακτητῶν τῆς Δύσεως, οἵτινες ὅμως παρέλαβον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς μακρᾶς μετὰ τῶν ἐγγωρίων ἑλλήνων συμβιώσεως, διότι πρᾶγματι σήμερον ὁμιλοῦσι τὰς κατὰ τόπους ἑλληνικὰς διαλέκτους. ¹

Ἄλλοι ὅμως ἀνεγνώρισαν ὅτι μέγα μέρος τῶν ἑλλήνων τούτων καθολικῶν ἦσαν ἀρχικῶς Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν οἱ ὅποιοι προσῆλθαν κατόπιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ². Τῷ ὄντι δὲ εὐκολὸς εἶναι ἡ διάκρισις ἀκόμη καὶ σήμερον τῶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τοὺς φραγκικῆς καταγωγῆς καθολικοῦς· ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσῃ κάνεις τὰ οἰκογενειακὰ αὐτῶν ὀνόματα. Τοιοῦτοτρόπως διὰ νὰ περιορισθῶ

εἰς τοὺς μᾶλλον συμπαγεῖς καὶ πυκνότερους πληθυσμούς, εἰρήσκει κἀνεῖς ἐν Σύρῳ παρὰ τοὺς Παλαμάρηδες, Στεφάνους, Πολυδώρους, Σαργολόγους, Παλαιολόγους, Βαμβακάρηδες, Ξανθάκηδες, Βάρδηδες, Σταυράκηδες κ. λ. τοὺς ξενικῆς καταγωγῆς τὸν Πρίντεξην, Δαλέξιον, Βακόνδιον, Δελασούδαν, Φρέρην κ. λ. τῆς Τήνου ἐν τῷ δήμῳ Περαιᾶς ὅπου ὁ συμπαγέστερος πληθυσμὸς καθολικῶν παρὰ τοὺς Σκλάβους, Καλουμένους, Ξενοπούλλους, Ῥαφιοπούλλους, Ψάλτηδες, Λαγκάδηδες, Πιπέριδες, Φιλιππούσηδες κ. λ. τοὺς ξενικῆς καταγωγῆς τὸν Ἀπέργην, Ἀρμάον, Βιδάλην, Δελατόλαν, Πρελορέντζον, Φόσκολον, Ῥουγγέρην κ. λ.

Πῶς δ' ἐξηγήθη ἕως τώρα ἡ προσχώρησις τῶν ἐγχωρίων εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα;

Δέχονται δηλαδὴ ὅτι ἡ προσχώρησις τῶν ἐλλήνων εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐπήρχειτο βαθμιαία, ἐφ' ὅσον ἐτελοῦντο μικτοὶ γάμοι μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν, ἐφ' ὅσον συνήπτοντο τοιαῦται ἐπιγαμίαι, καὶ ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν πιέσεων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς ἀσκουμένης ὑπὸ τῶν φράγκων ἡγεμόνων τῶν καταλαβόντων τὰς ἐλληνικὰς χώρας³. Θεωρῶ ὁμως πιθανώτατον ὅτι ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τῶν ἀσπασθέντων τὸ καθολικὸν δόγμα ἐλλήνων τοῦλάχιστον εἰς τὰς νήσους ὅσαι ἔχουν τὸν συμπαγέστερον πληθυσμὸν αὐτῶν, συγχρόνως μὲ τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν ἀθρόα προσῆλθε διὰ μιᾶς καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν. Ἐστηρίχθη δ' εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις:

1) Ὑπάρχει δηλ. παράδοσις ἐν Σύρῳ ὅτι ὁ τελευταῖος ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Σύρου, ὁ ἐπιλεγόμενος Ψύλλος, κατὰ τὸν χρόνον τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως, πρῶτος ἀπαρνηθεὶς τὴν πάτριον ἐκκλησίαν ἠσπάσθη τὸν καθολικισμὸν καὶ χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ τὴν θέσιν του, εὐρέθη πάλιν ποιμαίνων καθολικούς, πρῶτος αὐτὸς καθολικὸς ἐπίσκοπος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐφεξῆς καθολικῆς ἱεραρχίας τῆς νήσου γενόμενος. Ἡ παράδοσις δὲν μᾶς λέγει λέξιν περὶ τῆς τύχης τοῦ ἕως τότε ὀρθόδοξου ποιμνίου του. Εἰς τοὺς ἀπλοῦς ὁμως τούτους λόγους τῆς ἀσόφου, ἀλλὰ σαφοῦς, προφορικῆς παραδόσεως διακρίνω τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀνέφερα ἀνωτέρω.

2) Παρατήρησα εἰς τὴν νῆσον Τήνον διαιρουμένην φυσικῶς εἰς τρία μέρη, τὸ πρὸς Α περιλαμβάνον τὸν δῆμον Περαίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ μεγαλυτέρα κοιλὰς τῆς Κολυμβήθρας, τὸ πλουσιώτερον καὶ παραγωγικώτερον τμήμα τῆς νήσου, κατοικεῖται καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς καθολικούς. Ἡ παρατήρησίς μου αὕτη δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας. Διότι τὴν συνδυάζω μὲ τὴν γεωργικὴν κατάστασιν τῆς Κρήτης, ὁποῖα διεμορφώθη εἰς τὴν μεγαλόνησον συγχρόνως μὲ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν καὶ τὴν γεωργικὴν κατάστασιν τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας ἢ ὁποῖα ἐπικολούθησε τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν αὐτῆς. Ὅπως δηλ. ἐν Κρήτῃ τὰς μεγαλυτέρας καὶ εὐφορωτέρας πεδιάδας, τὴν Μεσαρῆν καὶ τὴν ἰδίως λεγομένην Πεδιάδα εὐρίσκομεν κατεχομένας ὑπὸ μεγάλου πλήθους ἔξωμοτῶν Ἑλλήνων καὶ Βενετῶν ἐξισλαμισθέντων, ὅπως ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν ὀνομάτων πιστοποιεῖται, διὰ τὰ διατηρήσωσι ἢ τὰ καταλάβωσιν ἐφ' ὅσον ἦσαν ἀδέσποτοι τὰς εὐφορωτέρας γαίας τῆς νήσου⁴, οὕτω καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ πολυάριθμοι ἐξισλαμίσεις ἔγιναν αὐθορμήτως ἐπὶ Τουρκοκρατίας διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους⁵· οὕτω θὰ προσθῆσω τὴν ἰδίαν καὶ ἐπὶ τῆς προηγηθείσης φραγκοκρατίας πρέπει τὰ ἐξηγηθῆ ἢ κατοχὴ τῆς Κάτω Μερεᾶς τῆς Τήνου ὑπὸ τῶν καθολικῶν.

3) Παρατήρησα εἰς τὴν Σῦρον ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διετήρει ἐπὶ μακρὸν πολλὰς τελετὰς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας σὺν τῷ χρόνῳ κατήργησε, ὡς λ. χ. τὴν τῆς καταδύσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ· ἡ ἀποδοχὴ αὕτη ὀρθοδόξων ἐθίμων δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἄλλοιῶς παρὰ ὡς ἀποτελέσμα μιᾶς ἰσχυρᾶς παραδόσεως, ἢ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῆ παρὰ ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ μεγάλου συνόλου τῆς ἀθροῦς προσχωρήσεως εἰς τὸν καθολικισμόν.

Ἄς ἔλθωμεν τὴν ἰδίαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν σχέσεων τῶν Ἑλλήνων καθολικῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ ἔξῃς· τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι συναφὲς πρὸς τὸ τῶν σχέσεων τῆς ἁγίας Ἐδρας πρὸς τὴν ὀρθοδόξον ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν· ἡ δὲ μελέτη τοῦ θέματος τούτου μ' ἔφερεν εἰς τὴν διατύπωσιν νέων παρατηρήσεων καὶ νέας ἐρμηνείας ἐν γένει

τοῦ ζητήματος τούτου, περὶ τῶν ὁποίων θὰ διαλάβω ἐνταῦθα διὰ τῶν οὐσιωδεστάτων.

Ποία ἦτο ἡ ψυχολογικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατάστασις καὶ πῶς ὑπεδέχθη ἡ κοινὴ γνώμη τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς τελευταίας ἐν Κ/πόλει ἑλληνικῆς δυναστείας, ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Κ/πόλεως ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Φράγκων, κατὰ τὸ 1274 διὰ τῆς διπλωματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀποστολῆς τὴν ὁποίαν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἐν Λυὸν τῆς Γαλλίας συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πάπα σύνοδον, ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς, ἀποδεχθεὶς τὴν ὀλοσχερῆ ὑποταγὴν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν; Γνωρίζομεν ὅτι ὅλος σχεδὸν ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας κατεξάνεστη κατὰ τῆς ἐνώσεως, κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, χαρακτηρίσας τὴν πράξιν ὡς προδοσίαν τῆς πίστεώς του καὶ κατὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς ὁποίας δὲν ἠνείχετο τὰς ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις. Αἱ αὐταὶ ἐκδηλώσεις καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας παρατηρήθησαν ὡς λ.χ. εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὅταν δὲ μετὰ πάροδον δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων, ματαιωθείσης τῆς πρώτης, ἐκ τῆς αὐτῆς δυναστείας ὁ Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος ἐπαναλαβὼν τὴν ἀπόπειραν, αὐτοπροπάπως ὁ ἴδιος, συνοδευόμενος ὑπὸ μεγάλης ἀκολουθίας κληρικῶν καὶ λογίων, ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ διαπραγματευθῆ τὴν ἔνωσιν καὶ ὑπέγραψεν αὐτὴν ἐν Φλωρεντία, ἐπιστρέψας εἰς Κ/πολιν εὐρέθῃ πρὸ τόσον ἐξηγριωμένου πλήθους ὥστε δὲν ἐτόλμησεν ἐπισήμως νὰ δημοσιεύσῃ τὸν τόμον τῆς ἐνώσεως. Καὶ μετὰ δώδεκα πάλιν ἔτη, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, βασιλεύοντος τοῦ Κωνσταντίνου, ὅταν ἦλθεν ἀπεσταλμένος τοῦ πάπα εἰς τὴν Κ/πολιν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐνώσεως δὲν ἔτυχε καλυτέρας ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου περὶ ἐνώσεως ὡς γνωστὸν κατεκρίθη ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἱστορικούς· οὗτοι παρετήρησαν ὅτι ὅπως κατὰ τὴν 4ην σταυροφορίαν, ὅταν ἐπύρροντο οἱ δυτικοὶ σταυροφόροι ἂν ἦτο ἤδη συντελεσμένη ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν θὰ ἠδύναντο νὰ παγιώ-

σσοσι τὴν πολιτικὴν τῶν θέσιν ἐν ἀνατολῇ οἱ φράγκοι καὶ συγχωνευόμενοι οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ξένων θὰ ἔχαναν τὴν ἐθνικὴν τῶν ὄντοτητα τοιουτοτρόπως καὶ τότε ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἂν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐπιδιωχθεῖσα ἔνωσις θὰ ἦτο πρὸς καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Λησμονοῦν ὅμως ὅτι τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Μιχαὴλ περιελάμβανε πλὴν τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα στοιχεῖα κυρίως ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ βυζαντινὸν ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν προτέραν του θέσιν. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἶναι, ὅπως ἔδειξα εἰς ἄλλην μου μελέτην, ὁ πρῶτος σημαιοφόρος τῆς λεγομένης Μεγάλης ἰδέας. Ἐπειτα καὶ ἂν ἐγίνοντο δεκτοὶ οἱ ὅροι τῆς ἐν Λυῶν συνόδου περὶ ἐνώσεως, ἐφ' ὅσον ὁ Μιχαὴλ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποσόβησιν μὲν παντὸς ἐπιστροφικοῦ κινδύνου ἐκ τῆς δυτ. Εὐρώπης, ἀπώθησιν δὲ τῶν ὑπολειπομένων φραγκικῶν λειψάνων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐφ' ὅσον ἐσώζετο ἡ βασιλεύουσα, οὐδένα κίνδυνον ὁ ἑλληνισμὸς διέτρεχεν ἀπωλείας τῆς ἐθνικῆς του ὄντοτητος.

Ἐνῶ δὲ τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἰθήματα τῶν ὀρθοδόξων ἑλλήνων πρὸς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰς χώρας τὰς ἑλληνοκρατούμενας, ποῖαι ἦσαν αἱ σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων ἑλλήνων πρὸς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰς χώρας ὅσαι ἔμμενον ἀκόμη φραγκοκρατούμεναι; Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην πολλῶν μαρτυριῶν, ἀρκεῖ εἰς ἡμᾶς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀγαθοῦ πατριάρχου Μαξίμου πρὸς τὴν δόγην τῆς Ἑνετίας διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ποῖαι καταπιέσεις καὶ παραβιάσεις τῆς συνειδήσεως τῶν ὀρθοδόξων ἐγίνοντο ἐκ μέρους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἵνα προσηλυτίσῃ αὐτούς: «ὄρισατε, γράφει ὁ Μάξιμος, ἵνα οἱ διωγμοὶ καὶ πειρασμοὶ παύσωνται καὶ ἄδεια ἦ πᾶσιν εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ποιεῖν ὡς βούλονται».

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπὶ τόσους αἰῶνας, ἀφ' ὅτου δηλ. καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διάστασις ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνεται μετὰ τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ ὁ πολιτικὸς χωρισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ κόσμου συνετελεῖτο, ἡ λαϊκὴ ψυχὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐπληροῦτο ἀενάως ἀπὸ πικρίας, ἀπὸ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, ἡ ὁποία πολλάκις δὲν

ἀπειχε πολὺ τῆς μισαλλοδοξίας. Ἄφ' οὗτου δὲ οἱ Παλαιολόγοι ἐπεδιώξαν τὰς περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἀποπειρας ὁ λαὸς ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ κρύπτη εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ. Αἴφνης πρέπει νὰ σταματήσωμεν εἰς μίαν περίοδον εἰρηνικὴν, περίοδον ἀνοχῆς ἐκ μέρους τῶν ὀρθοδόξων, περίοδον ἀνεξικακίας, ὄντως χριστιανικῆς ἀγάπης τῶν ὀρθοδόξων πρὸς τοὺς καθολικούς. Ἡ περίοδος αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Περὶ τούτου ἐβεβαιώθη ὄχι μόνον ἀπὸ πηγὰς καθολικὰς ἀλλὰ καὶ ὀρθοδόξους.

Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐπιφανοῦς πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τῷ 1583 διαφαίνεται ἡ ἐπελθούσα μεταβολὴ πρὸς εἰρηνικὴν διευθέτησιν :

«Ὡσπερ οἱ κατὰ καιροὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης μακαριώτατοι, γράφει ὁ Ἱερεμίας, διὰ τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ἔγραψαν καὶ ὥρισαν ἵνα οἱ μὲν αὐτοῖς ὑπῆκοι τὰ ἔθη αὐτῶν κρατήσωσιν, οἱ δὲ τῆς ἡμῶν ἐκκλησίας τὰ ἡμῶν, καὶ οὕτε Λατίνοι Γραικοὺς ἐνοχλῶσιν οὕτε οἱ Γραικοὶ Λατίνους, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ τὸν ἕνα Χριστὸν δοξάζωσιν ἀσκανδαλίστως· οὕτω καὶ νῦν ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἡμῶν διακρατῆ τὰ αὐτῆ παραδοθέντα, ἡ δὲ δυτικὴ ὡς θέλει καὶ βούλεται».

Τὴν αὐτὴν διαλλακτικὴν τάσιν διακρίνομεν μεταξὺ καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων τῆς Παροικίας Πάρου, ἐκ τινος χρονικοῦ σημειώματος τὸ ὁποῖον λέγει :

«Συνήθεια παλαιὰ ἦτον ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας Δωρεᾶς νὰ πηγαίνουσι ὅλοι οἱ ἱερεῖς τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν λειτουργίαν ἀκολουθώντας εἰς τὴν λιτὴν ὅπου γίνεται εἰς τὴν Χώραν· ὁμοίως οἱ κληρικοὶ νὰ παραστέκονται εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου ὅπου εἶναι ὁ τιτουλάρις τοῦ ἰδίου βήματος· καὶ διὰ ἀνταπόκρισιν τῆς ἀρχοντίας ἐπήγεινεν πάλιν ὁ βικάριος μὲ ὄσους ἱερεῖς ἤθελεν εὔρεθουσι λατίνους εἰς τὴν λιτὴν ἡγοῦν εἰς τὸν ἐπιτάφιον τοῦ μεγάλου σαββάτου καὶ τοῦ ἐπιταφίου τῆς Παναγίας [τοῦ] δεκαπενταύγουστου μὲ ὄλους του τοὺς ἐφημερίτας, δίδοντας ἀκόμη ἄδειαν τῶν ἐφημερίτων του νὰ ἀκολουθοῦσιν ὅλες τῆς ἄλλες λιτές τοῦ χρόνου τῶν Ῥωμαίων.»⁶

Εἰς τὴν Θήραν τῷ 1614 ἔνεκα ἀμφισβητήσεως περὶ κατοχῆς τοῦ καθολικοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Γωνιάς καὶ τῶν προσόδων αὐτῆς προέβησαν εἰς εἰρηνικὸν συμβιβασμὸν ἕκτερωθεν οἱ ὀρθόδοξοι καὶ καθολικοί:

«Τὴν σήμερον ἡμεῖς ὁ λαὸς τῆς Σαντορίνης φράγχοι καὶ ῥωμαῖοι ἔστοντας καὶ νὰ εἶναι σύγχυσις διὰ τῆς ἐπισκοπῆς τὰ πράγματα ἀνάμεσα τῶν ἀρχιερέων μας φράγχου καὶ ῥωμαίου καὶ ὄχι μόνε εἰς αὐτοὺς ἀμὴ καὶ εἰς ἑμᾶς τὸν λαόν, διὰ νὰ παύσουν, [διά] νὰ εἶμεστα εἰρηγεμένοι καθὼς θέλει ὁ θεός... ἐκλέξαμεν καὶ ἐψηφίσασμεν ἀνθρώπους αἰρετούς...»⁷

Εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ 1614 οἱ ὀρθόδοξοι ἀναλαμβάνουσι τὴν φροντίδα νὰ διευκολύνωσι τὴν ἐγκατάστασιν Ἰησουϊτῶν εἰς τὴν πόλιν των.

Ἐν αὐτῇ τῇ Κ/πόλει τῷ 1695 δύο ἱεραπόστολοι συνεχῶς ἀπασχολοῦνται:

«εἰς ἐπισκέψεις τῶν ὀρθοδόξων... μεταβαίνουσιν ἀπὸ καταστήματος εἰς κατάστημα· ἐκεῖ συναθροίζουσι ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μὲ ὄσους γείτονας εἶναι δυνατὸν καὶ ἐνώπιον τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἀχροατηρίου ἀρχίζου ἀπλῆν διδασκαλίαν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν παρόντων προσώπων. Προκαλοῦν κατόπιν παρατηρήσεις καὶ αὐτοὶ προβάλλουσι τοιαύτας καὶ προβαίνουν εἰς τὴν λύσιν τῶν μὲν καὶ τῶν δέ... Οἱ αὐτοὶ ἱεραπόστολοι πολλάκις πηγαίνουσι νὰ προσφέρουσι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν κληρὸν αὐτῶν μετὰ τούτων εὐρισκόμεθα εἰς πλήρη συνεννόησιν ἢ μετ' αὐτῶν συνδιάλεξις περιστρέφεται πάντοτε εἰς θρησκευτικὰ ζητήματα διότι οἱ πλεῖστοι μόνον νὰ διδαχθῶσι ζητοῦσι.»⁸

Ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἰησουϊτοῦ Hardy περὶ τῆς εἰς τὰ χωρία τῆς Νάξου κατὰ τῷ 1641 ἀποστολῆς του λέγει:

«Ἐλαβον τὴν ἄδειαν τοῦ Ἑλληνοῦ μητροπολίτου νὰ κηρύττω καὶ νὰ κατηγῶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο ἐγγράφως, μὲ τὴν ἄπειλὴν τῆς ἀργίας εἰς ἐκείνους οἵτινες θὰ ἔφερον δυσκολίας· ἀλλ' ἡ ἄδεια αὕτη δὲν μοῦ ἦτο ἀναγκαία, διότι οἱ ἐφημέριοι ἐπεθύμουσι καὶ μὲ παρεκάλουν νὰ κάμνω ὅ,τι ἤθελα εἰς τὰς ἐκκλησίας των. Καὶ ἐπειδὴ ἐκήρυττον ἕνα σάββατον τὸ βράδυ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐκκλησίας, ὁ ἐφημέριος ὅστις ἤθελε νὰ σπερνιάσῃ εἰς αὐτὴν μὲ ἄλλους ἱερεῖς, ἀπῆλθεν νὰ σπερνιάσῃ εἰς γειτονικὸν παρεκλήσιον ἐκ φόβου μήπως μ' ἐνοχλήσῃ. Ἑλληνας ἐξωμολόγησα εἴκοσι ἕνα ἀνδρας καὶ γυναῖκας...»

«Εἰς ὅλας τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς νήσου Τήνου, λέγει ὁ περιηγητὴς Tournefort, ὑπάρχει βῆμα προωρισμένον διὰ τοὺς Λατίνους ἱερεῖς οἵτινες ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ διδάσκουν ἐν αὐταῖς περὶ τῶν μεταξὺ τῶν δύο δογμάτων ἀμφοισβητουμένων ζητημάτων».

Καὶ τὰ λατινικὰ αὐτὰ βήματα ἐσφύζοντο πράγματι εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ἡ γενικὴ λοιπὸν αὐτῆ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰρηνολογία,

ἢ πρὸς συνεννόησιν καὶ συμφιλίωσιν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς ὀρθοδόξου τάσις καὶ ῥοπή ἀπὸ ποῖα βαθύτερα αἴτια προεκλήθη καὶ ἐπεβλήθη; Τὸν μίτον εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης μοῦ ἔδωκαν δύο παρατηρήσεις.

Πρῶτον ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κ/πόλεως ἡ Τουρκικὴ πολιτικὴ ἐπροθυμοποιήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν διάστασιν καὶ ἀπομακρύνῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς δύσεως περὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων διὰ τοῦτο ἐκλέγει καὶ προχειρίζεται πρῶτον μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχην τῶν ὀρθοδόξων κληρικὸν ὅστις ἠγωνίσθη ἐπὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου μεταξὺ τῶν πρώτων διὰ νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ματαιώσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ δεύτερον ὅτι πάσαι καὶ κοσμικοὶ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος νὰ παρασκευάζωσι νέας σταυροφορίας διὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐξ Εὐρώπης· οἱ δὲ ὑπόδουλοι Ἕλληνες φυσικὸν ἦτο νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν των, τὴν συμπάθειάν των, πρὸς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεμένετο ἡ βοήθεια, ἡ σωτηρία.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ κατανοῇ τὴν σημασίαν τῆς πολιτικῆς τῶν Παλαιολόγων. Εἶπα πρὸ ὀλίγου ὅτι μόλις ἡ Τουρκοκρατία ἐξήπλωσε τοὺς πλοκάμους της, ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην συνεννοήσεως μὲ τὴν Δύσιν, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην προσεγγίσεως πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Κατηγορήθησαν μέχρι τοῦδε καὶ δικαίως ὅτι ἐκ πολιτικῆς μυωπίας οἱ βυζαντινοὶ μας βασιλεῖς δὲν ἐνόησαν ἐγκαίρως τὴν σπουδαιότητα τοῦ νέου κόσμου ὁποῖος ἐδημιουργεῖτο εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ μεγάλου φραγκικοῦ κράτους τοῦ Θ' αἰῶνος, δὲν ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ συμβιβασθῶσιν ἀπολύτως μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγνωρίζοντες τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν νὰ ἐπωφελοῦντο ἐξ αὐτῆς εἰς ὅ,τι ἐκεῖ ὁ νέος πολιτισμὸς ἄξιον λόγου παρήγαγε. Ἄς ἀναγνωρίσωμεν τοῦλάχιστον ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ὁ Ἕλληνισμὸς ἐχάραξε μίαν μεγάλην πολιτικὴν, τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκδίωξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης, διὰ συνεννοήσεως μετὰ χριστια-

νικῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἧτις ἀσκηθεῖσα ἂν καὶ ὑπὸ ὄρους διαφόρους, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐπέφερε κατὰ μέγα μέρος τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ ἔδωκα τῆς γενικῆς ἐκεῖνης εἰρηνοφιλίας πρὸς τοὺς δυτικούς κατὰ τὸν ΙΣ΄ καὶ ΙΖ΄ εἶναι ὀρθή, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μόλις ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἀνεφάνη ἀπὸ βορρᾶ νέα μεγάλη δύναμις καὶ μάλιστα ὁμόδοξος, ἐπαγγελλομένη ὅτι θὰ ἐβोधῆται τὸν ἑλληνισμόν εἰς τὴν ἐθνικὴν του ἀνεξαρτησίαν, αἱ συμπάθειαι τῶν ἑλλήνων ἐστράφησαν πρὸς ἐκείνην, νέα δὲ περίοδος διαστάσεως καὶ φανεραῦς ἐχθρότητος ἐπηκολούθησε μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν, ἧτις παρέμενε μέχρις τοῦδε ἀνεξήγητος.

Ποία ἦτο ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν ἑλλήνων καθολικῶν ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος κατεδηλώθη τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τῷ 1821 ἀντήχησε τὸ κήρυγμα τὸ προσκαλοῦν ὅλους τοὺς ἑλληνας εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

«Μόνον αἱ καρδίαι τῶν τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἑλλήνων ἐκώφευσαν, γράφει ὁ ἱστοριογράφος Σπ. Τρικούπης: ἔξαιρουμένων πολλὰ ὀλίγων φανέντων ἀληθῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ λοιποὶ καὶ ἀντεῖπον καὶ ἀντέπραξαν, φανερά καὶ κρυφίως, καὶ σχέσεις ἔλαβον μυστικὰς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους καὶ χαρὰν μεγάλην ἀσυστόλως ἔδειξαν ἐπὶ ταῖς ἀποτυχίαις τῶν ὁμογενῶν».

Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ἂν ἡ οὐδετερότης τὴν ὁποίαν ἐκήρυξαν οἱ καθολικοὶ τῆς Σύρου κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐχθροπραξίας ὑπῆρξεν ἐπωφελῆς εἰς τὸ ἔθνος: διότι ἡ Σύρος καὶ καταφύγιον διετέλεσε τῶν ἀπειλουμένων διὰ σφαγῆς ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ παρακαταθήκη τῶν πολυτίμων θησαυρῶν τῶν ἐκ τῶν ἄλλων νήσων ἀγωνιζομένων ναυτικῶν καὶ ὀρμητήριον μυστικὸν τῶν πολεμικῶν μας πλοίων, καὶ ἐμπορεῖον τοῦ κομιζομένου σίτου ἐκ τοῦ Εὐξείνου διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους.

Ὅσον παρήρχοντο αἱ ἡμέραι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ὅσον ἡ ψυχὴ των ἐδέχετο τὰς διαπεραστικὰς ἀκτίνας τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας, ἡ ὁποία ἔρριπτε διαρκῶς εἰς τὸν

μεγάλον βωμόν τῶν θυσιῶν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος τοὺς ὁμογλώσσους των καὶ ὁμοφύλους των ἄλλ' ἑτεροδόξους Ἕλληνας, τόσον οἱ καθολικοὶ Ἕλληνες ἤνοιγαν ἀπ' ὀλίγον τὰ πνευματικὰ μάτια των γιὰ νὰ ἴδουν τὸ ἄπλετον φῶς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἕως ὅτου τελείως ἡ συνείδησίς των ἀποκατεστάθη ἑλληνική. Ἦδη εἰς τὴν ἔθν. συνέλευσιν τοῦ 1864 ὁ πληρεξούσιος Σύρον Εὐμορφόπουλος συζητομένου τοῦ γ' ἄρθρου τοῦ ἑλλην. συντάγματος παρετήρησε τὰ ἑξῆς: ἤκουσα τινὰς (ἐκ τῶν καθολικῶν τῆς Σύρου) παραπονοιμένους κατὰ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Ῥώμης... διατι νὰ μὴ χορηγῆ τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ἐγγώριον δυτικὸν κληρὸν νὰ ἐκλέγῃ τὸν ἐπίσκοπόν του, ἀλλ' οὗτος νὰ στέλλῃ εἰς τὴν πατρίδα μας ὃν τινὰ θέλῃ».

Ἐπὶ τούτῳ δ' ὑπέβαλε τὴν ἑξῆς πρότασιν:

«Οἱ δυτικοὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπίσκοποι [νὰ] ἐκλέγονται ἀπ' εὐθείας... ὑπὸ τοῦ αὐτόχθονος δυτικοῦ κλήρου· ὁ δὲ μακαριώτατος ἅγιος πάπας Ῥώμης νὰ ἐπικιρῶνῃ, ἐὰν θέλῃ, τὴν ἐκλογὴν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας.»⁹

Τόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ συντελεσθεῖσα μεταβολὴ ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἐλλήνων καθολικῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1864.

Σημειώσεις: ¹ Μηλιαράκη, Ἄνδρος-Κέως σ. 44, Μίλλερ-Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας 2, 337. ² Τ. Ἀμπελά, Ἱστορία τῆς νήσου Σύρου σ. 405, Π. Ζεφλέντη, Νησιωτ. ἐπετ. 1, 99 ἔ. ³ Τ. Ἀμπελά, αὐτόθ. σελ. 407 ⁴ Β. Ψιλάκη, Ἱστορία τῆς Κρήτης 3, 37, 54—Α. Τσοποτοῦ, Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας σ. 32 ⁵ Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους, ἔκδ. δ' τόμ. 4, 373 πβ. L. Bréhier L'Eglise et l'Orient σ. 331 ⁶ Νησιωτ. ἐπετ. 1, 150 ⁷ Νησιωτ. ἐπετ. 1, 279 ⁸ Relations Inédites des missions de la compagnie de Jesus, Paris 1864, σ. 246 ⁹ Ἐπίσημος ἑφημερίς τῆς συνελεύσεως 1864 σ. 423.

I. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

